

DIK VAN DER MEULEN
EN ALEXANDER REEUWIJK

Mesjogge bezitsdrang

Brieven van twee
boekenverzamelaars

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij een financiële bijdrage van het Hendrik Mullerfonds.

Ontwerp omslag & binnenwerk
Bart van den Tooren

ISBN 9789464562361
e-ISBN 9789464562378
NUR 320, 615

© 2023 Dik van der Meulen & Alexander Reeuwijk, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2023 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

WWW.WALBURGPERS.NL

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Vooraf

Vermoedelijk werd het haar gewoon te veel, dat gepronk met onze verzamelingen. Op een winteravond in de coronatijd, ruim voor 9 uur, waren we bij onze vriendin Cilia te gast en bestookten elkaar gewoontegetrouw met monologen over wat we recentelijk hadden aangeschaft – totdat Cilia ons onderbrak en zei: ‘Waarom zetten jullie het allemaal niet eens op papier? Ik bedoel, kunnen jullie, in plaats van er maar over te ouwehoeren, elkaar niet gaan *schrijven* wat je zoal in je kast hebt staan?’

We waren er meteen voor gewonnen, ook door de corona en de bijbehorende avondklok, die de mogelijkheid om bij elkaar te komen beperkten. Niet dat het onze vriendin veel hielp: als we buiten spertijd tóch met z’n drieën afspraken, bleven we elkaar vanaf de voorgeschreven anderhalve meter over onze laatste aanwinsten vertellen, én over de boeken die we al heel lang in ons bezit hadden en die ons met het verstrijken der jaren alleen maar dierbaarder waren geworden.

De belangrijkste begrenzing is hiermee al genoemd: deze briefwisseling gaat over het verzamelen van boeken. Van oude

boeken, welteverstaan, en af en toe een wat recenter bibliotheek exemplaar. Niet dat onze collecties zich tot drukwerk beperken: wie tot collectievorming geneigd is, heeft doorgaans meer op het oog. In onze woningen zou een bezoeker behalve boeken uiteenlopende opeenstapelingen van min of meer nutteloze voorwerpen kunnen aantreffen, zoals fossielen, uitgeblazen eieren, opgezette pinguïns, 78-toerenplaten en wasrollen + bijbehorende afspeelapparatuur, stereofoto's, etnografica (hopelijk geen roofkunst), cd's en lp's, namaakuil en grafiek.

Maar over die verzamelingen zult u in deze brieven weinig lezen. Wel komen de vaderlandse letteren met enige regelmaat aan de orde: onbedoeld eigenlijk, al zal niemand tegenspreken dat ze iets met het hoofdthema van de brieven van doen hebben. Bij het teruglezen moeten we erkennen dat vooral deze passages parmantig kunnen overkomen. Toen het besluit was genomen deze correspondentie publiek te maken, rees dan ook de vraag of we hierin niet moesten wieden. Dit hebben we niet gedaan, omdat andere passages dan hun context zouden verliezen en de brieven aan spontaniteit zouden inboeten.

Om dezelfde reden is het woordgebruik niet altijd aangepast aan wat nu als correct wordt beschouwd. Daar zijn trouwens meer redenen voor. Zo komt het woord *indianen* meer dan eens in de brieven voor: een term die terecht taboe is in landen waar zij nog leven. Sinds enkele jaren is het ook in veel Nederlandse en Belgische instellingen in de ban gedaan. Maar is er een alternatief? Oorspronkelijke of inheemse bewoners? Aan elke omschrijving kleeft wel iets. Een van de briefschrijvers, geboren en getogen in de Achterhoek, zou ervan opkijken als men hem voor een lid van de 'inheemse' bevolking aldaar zou uitmaken.

Maar het verzamelen is natuurlijk hoofdzaak. Wie verzamelt er eigenlijk nog? Af en toe staat er een groepje kinderen voor de supermarkt, bedelend om voetbalplaatjes. Daarbij blijft het wel zo'n beetje voor de nieuwste generatie. Postzegels kent bij-

na geen kind meer, om over sigarenbandjes, knikkers, speldjes, dinky toys en melkdoppen nog maar te zwijgen. Bij ouderen schijnt kunst het nog redelijk te doen, net als wijn en whisky, maar antiek, munten en modeltreinen zijn, zegt men, op hun retour.

Ook de belangstelling voor boeken neemt al jaren af. Wie niet zo lang geleden nog met welgevallen zijn ogen liet glijden over zijn voor duur geld verworven collectie romans van Vestdijk en verzenbundels van Achterberg en Nijhoff, doet dit tegenwoordig in het besef dat hij een onbegrepen eenling is geworden. Al zijn die boeken niet minder mooi dan voorheen, de financiële waarde ervan is geminimaliseerd. Een eerste druk van Multatuli's *Max Havelaar*, waarvoor je rond de millenniumwisseling nog meer dan duizend gulden neertelde, 'doet' nu (in euro's) nog maar een fractie van dat bedrag. Waarbij aangetekend moet worden dat deze ontwikkeling zich vooral in het Nederlandse taalgebied voordoet: voor eerste drukken van *Madame Bovary*, *Ulysses* of *Moby Dick* ben je nog altijd een vermogen kwijt.

Toch zijn ze er nog, de verzamelaars van oude boeken, ook in Nederland. En je vraagt je af wat hun bezielt, mensen die hun wanden bekleden met banden van papier, linnen en perkament, soms zelfs tot ongerustheid van onderburen en woninginspecteurs. De uitgever Martin Ros vertelde graag en niet zonder tevredenheid dat hij ooit zijn huis was uitgezet toen hij, nadat zijn kasten uitpuilden, ook de vloeren van zijn appartement begon vol te stapelen; een gewicht waarop planken en steunbalken niet zijn berekend. In een interview zei de legendarische Amsterdamse antiquaar Max Schuhmacher eens dat het vooral mannen waren die zich aan zulke binnenhuiselijke wantoestanden overgaven. 'Vrouwen hebben niet die mesjogge bezitsdrang,' beweerde hij – al liet hij er veiligheidshalve op volgen: 'maar de liefde voor het boek is bij hen niet minder groot.'

Mesjogge bezitsdrang. Lastig te verklaren, tenzij misschien met een beroep op een ver verleden, toen onze voorouders ja-

gend en verzamelend moesten overleven, en nog moeilijker uit te leggen in een wereld waarin desolate interieurs in de mode zijn en ‘ontspullen’ de norm lijkt. Toch herkennen de twee auteurs van de onderhavige brieven zich maar al te zeer in Schuhmachers typering. Bezitsdrang beheerst hun dagelijks leven en achtervolgt hen in hun dromen.

Zoals gezegd is deze correspondentie tijdens de eerste coronagolven tot stand gekomen – en dus vóórdat in Oost-Europa de oorlog uitbrak. Maakt het uit? Vermoedelijk niet. Men zal zien dat ook covid nauwelijks wordt genoemd, hoewel het aan de orde van de dag was. Je ziet dat vaker. Charles Darwin, op zijn manier ook een verzamelaar, repte in de duizenden brieven die hij tijdens zijn leven schreef zelden tot nooit over actuele politieke zaken, en van Jac. P. Thijsse, uitvinder van de natuur in Nederland, kan hetzelfde worden gezegd.

Verzamelaars (m/v) verzamelen nu eenmaal, ook in tijden van oorlog of ziekte. De actualiteit – ziekte, oorlog, honger, geldgebrek of -ontwaarding, schaarste op alle gebied – kan het verzamelen hinderen maar niet verhinderen. Verzamelaars bezuinigen eerder op kleren en brandstof, in het besef dat een verzameling een beetje kou wel lijden kan, en zichzelf trouwens ook.

Wat niet wil zeggen dat de twee verzamelaars in dit boekje geheel zonder scrupules zijn, en evenmin dat ze op elkaar lijken. De lezer zal merken dat de briefschrijvers, hoewel beiden het op oude boeken hebben voorzien, verschillend te werk gaan. Waar de een zich het meest thuis voelt tussen verregende kramen en in schimmige en schimmelige tweedehandsboekenzaakjes, heeft de ander een voorkeur voor hoog aangeschreven veilingen in binnen- en buitenland. Dit heeft zijn weerslag op hun beider collecties: klein maar perfect bij de veilingbezoeker, groot maar gehavend bij de boekenmarktdept. Bovendien roepen de verzamelingen bij hun respectievelijke eigenaars verschillende herinneringen op: waar ze de gedachten van de een

meenemen naar de zeventiende-eeuwse Coromandel, de legendarische zuidoostkust van India, voeren ze de ander terug naar zijn eigen avonturen in het Mexicaanse regenwoud.

Concurrenten zijn de twee verzamelaars daarom nauwelijks. Ze hebben immers vooral iets gemeenschappelijk: een ongebreidelde liefde voor belegen drukwerk. Mocht iets van dat enthousiasme in deze brieven tot uiting komen, dan is het doel van deze uitgave bereikt.

REX
4528

Brief 1

Beste Alexander,

De boekenkast waar ik op uitkijk, is traag ontstaan, zoals dat met bibliotheken gaat, of hoort te gaan, want je hebt natuurlijk ook parvenu's die hun collectie binnen enkele dagen per strekkende meter laten samenstellen, pseudoverzamelaars die het om indrukwekkende boekbanden te doen is, en niet om de inhoud. Al ga ik hierin niet vrijuit, zoals zal blijken, met de mijne ben ik een kleine halve eeuw begonnen, en de groei is er nog niet uit.

Hoewel groei misschien niet het juiste woord is. De aanschaf van elk nieuw oud boek kan niet anders dan de verplaatsing van een *oud* oud boek betekenen. Maar waarheen? Er staan er niet veel tussen waarop ik uitgekeken ben, wat overigens weinig van doen heeft met de vraag of ik ze *gelezen* heb. Al is de inhoud elementair, die vraag hoor je een verzamelaar niet te stellen, die vraag is onfatsoenlijk.

Want al heeft het een poos geduurd voordat ik het wilde toegeven, ik ben een verzamelaar. Ik merkte het gisteren weer eens. In plaats van tevreden naar de wand tegenover me

te kijken, was ik ongenietbaar, omdat ik vergeten was dat bij een internetveiling een zeldzaam boekje over Nederlands-Indië van de oorlogsminister August Weitzel onder de virtuele hamer ging. Dus was ik er te laat bij, de hoogste bieder had het voor een schandelijk laag bedrag verworven en voilà, één gemist boek maaide mijn tevredenheid weg over de talloze boeken waarop ik de afgelopen veertig jaar wel de hand had weten te leggen.

Kon ik me maar beperken tot wat me beter ligt! Geen internetgehanes, maar boekenmarkten, kringloopwinkels en stoffige antiquariaten. Ogenschijnlijk systeemloos maar in werkelijkheid door routine en instinct gestuurd stapels boeken fileren, dat is wat ik met het verstriken van de jaren heb geleerd. De eerste ervaring hiermee deed ik veertig jaar geleden op in Leiden. Veertig jaar geleden, en toch te laat, liep ik bij Sweris binnen, in een tijd dat het met dit legendarische antiquariaat eigenlijk al gedaan was. De eigenaar was net overleden en ook zijn winkel was prompt in ontbinding geraakt. De mensen die zich met de afhandeling van de boedel bezighielden, stapelden de boeken met de ruggen tegen de muur, zodat je er alleen op goed gevoel de gezochte exemplaren uit kon trekken. Ik was een beginneling en bracht er weinig van terecht, al was het behalve krankjorum ook leerzaam.

Terwijl ik dit schrijf, realiseer ik me meer dan ooit dat het verdwijnen van Sweris een vroege aankondiging was van een wereld die onherkenbaar zou veranderen. Leiden was nog vergeven van de tweedehandsboekwinkels, net als steden als Haarlem en zelfs Enschede, waar ik als scholier mijn eerste oude boeken kocht bij het plaatselijke filiaal van De Slegte. Daar vond ik *Het Vogeljaar* van Jac. P. Thijssen, derde druk, voor f17,50. Het mooiste natuurboek van Nederland, nog altijd. Maar waar zijn ze gebleven, al die antiquariaten? De Slegte is in sommige steden gelukkig weer opgedoken, maar van al die stemmige stoffige winkeltjes zijn er nog maar weinig over.

Tijd voor een kort in memoriam van het klassieke antiquariaat, dat ik wel moet beginnen met Max Schuhmacher, al is zijn winkel formeel nog niet verdwenen. In 1982 ging ik Nederlands studeren in plaats van Boswachterskunde, het vak dat ik natuurlijk had moeten kiezen. Ik probeerde mijn valse carrièrestart goed te maken door ijverig oude literaire boeken te kopen, vooral van Du Perron en Ter Braak en andere schrijvers en dichters uit het interbellum, en zo kwam ik als vanzelf bij Schuhmacher terecht, het beroemdste antiquariaat van Amsterdam, gespecialiseerd in de medewerkers van het memorabele tijdschrift *Forum*.

Ik zie mezelf nog heen en weer drentelen voor het scheve hoekhuis aan de Gelderse kade met zijn kleine raampjes (naast het pand van Sexshop Henk, de winkel met de minst opwindende naam van Nederland), in twijfel of ik Schuhmachers hoge drempel daadwerkelijk zou overschrijden, want ik wist ook wel dat mijn studentenbeurs voor dit antiquariaat te krap was, en onderwijl leek Amsterdam me te verpletteren, een stad die het voorstellingsvermogen van een Achterhoeker met boswachtersambities te boven ging. Gek genoeg herinner ik me weinig van wat er gebeurde toen ik eenmaal binnen was. De antiquaar gedoogde me, dat is zeker, en ik meen dat ik zelfs iets gekocht heb, maar weet niet meer wat.

Niet lang erna kwam ik er weer, ditmaal in gezelschap van mijn broer. Een bejaarde vriendin van mijn moeder wilde van haar boeken af, en wij hielpen haar daarmee. Dit leverde allerlei zeldzame uitgaven op, waaronder enkele bundels van Gerrit Achterberg, met wie zij bevriend was geweest. En ze had iets wat misschien van waarde kon zijn: *Der Hungerkünstler* van Kafka. We boden haar aan ermee naar Schuhmacher te gaan, en dit tweede bezoek herinner ik me wél. Max Schuhmacher zat goedgehumeurd in de schemerige tussenruimte van zijn winkel te kettingroken en nam het boekje, waaraan de rug ontbrak, belangstellend in ontvangst. Hij verdween ermee